

महाराष्ट्र शासन
नियोजन विभाग (रोहयो)

शासन परिपत्रक क्र.: मग्रारोहयो-२०२२/प्र.क्र.२६०/रोहयो-७

१६ वा मजला, नवीन प्रशासन भवन,
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक :- ०४ नोव्हेंबर, २०२२

प्रस्तावना :-

भारत सरकारच्या निती आयोगाने सप्टेंबर २०२१ मध्ये बहुआयामी गरीबी निर्देशांक (Multi-Dimensional Poverty Index) जाहीर केला आहे. त्यानुसार महाराष्ट्र राज्याची गरीबी १४.९ टक्के असून केरळ (०.७१ टक्के) राज्याच्या तुलनेत ते २१ पट आहे. आपल्या सारख्या पुरोगामी राज्यासाठी ते भूषणावह नाही.

त्यानुसार जिल्हानिहाय गरीब लोकांची संख्येची गणना ही जिल्हयांची लोकसंख्या X जिल्हयाची गरीबीची टक्केवारी भागीले १०० या सुत्रानुसार करण्यात आलेली आहे. (राज्याच्या विविध जिल्हयांमध्ये गरीबीची टक्केवारी परिशिष्ट १ मध्ये दिले आहेत) देशात पहिल्यांदा बहुआयामी पध्दतीने गरीबी जाहिर करण्यात आलेली आहे. या पध्दतीत वंचिततेचे आयाम परिभाषित करण्यात आले असून ते आरोग्य, शिक्षण आणि राहणीमान हे तीन आहेत. या प्रत्येक आयामास एक तृतीयांशाचा गुणांक देण्यात आलेले आहेत. यापुढील काळात मनरेगाचे कार्य वंचिततेच्या या आयांमावर आघात करणे हे राहणार आहेत. वंचिततेच्या विविध आयांमांवर आघात करण्यासाठी आवश्यक कार्ये आणि मनरेगातून ते कसे शक्य आहे याचा विस्तृत विश्लेषण परिशिष्ट-२ मध्ये देण्यात आलेले आहे.

$$\text{एका कुटूंबात ४ लोकांची सरासरी धरल्यास प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये गरीब कुटूंबांची संख्या} \\ = \frac{\text{जिल्हयाची दारिद्र लोकसंख्या}}{४}$$

एवढे होईल.

या प्रत्येक कुटूंबाला जॉब कार्ड द्यावे असे या शासन परिपत्रकाद्वारे आदेशित करण्यात येत आहे. तसेच या प्रत्येक जॉबकार्डावर दरवर्षी किमान १०० दिवस मजुरी मिळेल एवढे कार्य मनरेगांतर्गत करण्याचे इष्टांक ठरविण्यात येत आहे.

त्यानुसार जिल्हानिहाय वर्ष २०२२-२३ च्या उर्वरीत काळापासून गरीबी संपुष्टात येईपर्यंत प्रत्येक जिल्हयाचे इष्टांक

$$= \text{त्या जिल्हयातील गरीब कुटूंबाची संख्या} \times १०० \text{ एवढे मनुष्यदिवस ठरविण्यात येत आहे.}$$

जिल्हा कार्यक्रम समन्वयकाने जिल्हयातील प्रत्येक तालुका आणि ग्रामपंचायतीचे वार्षिक इष्टांक याच सुत्रानुसार पुढील १५ दिवसांत घोषित करावे. जिल्हयात सर्व दूर गरीबीची टक्केवारी सारखी आहे असे गृहीत धरून हे इष्टांक ठरविण्यात यावे. तथापि, एखाद्या जिल्हा कार्यक्रम समन्वयकास वाटल्यास की जिल्हयातील काही तालुक्यांत गरीबीची टक्केवारी अधिक आहे तर त्यानुसार त्या तालुक्यांची गरीबीची टक्केवारी जिल्हास्तरीय समितीत ठरवून निर्णय घ्यावा. एका तालुक्याच्या आत सर्व ग्राम पंचायतीकरीता गरीबीची टक्केवारी सारखीच समजण्यात यावी. इष्टांक गणनेच्या या कार्यात जिल्हा माहिती व्यवस्था समन्वयकाने मदत करावी.

या प्रमाणे ग्रामपंचायत निहाय ठरवलेले इष्टांक राज्यशासनास कळविण्यात येऊन त्याची प्रत आयुक्त मनरेगा, नागपूर यांना देण्यात यावी.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक २०२२११०९१७०७५५५६१६ असा आहे. हे परिपत्रक डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

हे आदेश तात्काळ अंमलात येतील.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(नंद कुमार)

अपर मुख्य सचिव, (रोजगार हमी योजना)

महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) सर्व विभागीय आयुक्त.
- २) आयुक्त, नरेगा, नागपूर
- ३) सर्व जिल्हाधिकारी
- ४) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी
- ५) सर्व उप आयुक्त (रोहयो) विभागीय आयुक्त कार्यालय.
- ६) सर्व उपजिल्हाधिकारी (रोहयो), जिल्हाधिकारी कार्यालय.
- ७) सर्व उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (रोहयो/ग्रा.पं.)
- ८) सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी
- ९) सहाय्यक संचालक (लेखा), रोहयो-७, नियोजन विभाग, मंत्रालय मुंबई.
- १०) निवडनस्ती, रोहयो-७

प्रत माहितीसाठी,

१. मा.मंत्री, रोहयो यांचे खाजगी सचिव.
२. मा. राज्यमंत्री, रोहयो यांचे खाजगी सचिव.
३. अपर मुख्य सचिव, रोहयो यांचे स्वीय सहाय्यक.

परिशिष्ट-1

Below Poverty Line Population in Rural Maharashtra

S. No	District	Population of Rural Maharashtra as per 2011 census ¹	Population of Rural Maharashtra as per Jal Jeevan Mission as on Apr '22 ²	Headcount Ratio in Rural areas as per MPI report ³	Estimated BPL Population	Estimated no. of BPL Families	Maximum Possible Man-days under MGNREGA
A	B	C	D	E	F=D*E	G=F/4	H=G*100
1	Ahmadnagar	36,30,542	39,42,566	18.57%	7,32,135	1,83,034	1,83,03,363
2	Akola	10,94,165	11,34,989	17.03%	1,93,289	48,322	48,32,216
3	Amravati	18,51,158	19,25,289	16.92%	3,25,759	81,440	81,43,972
4	Aurangabad	20,81,112	24,40,734	21.41%	5,22,561	1,30,640	1,30,64,029
5	Bhandara	9,66,503	23,78,964	11.22%	2,66,920	66,730	66,72,994
6	Beed	20,70,751	10,16,051	23.97%	2,43,547	60,887	60,88,686
7	Buldana	20,37,398	21,20,555	20.38%	4,32,169	1,08,042	1,08,04,228
8	Chandrapur	14,28,929	15,27,639	25.06%	3,82,826	95,707	95,70,658
9	Dhule	14,79,826	17,45,789	39.46%	6,88,888	1,72,222	1,72,22,208
10	Gadchiroli	9,54,909	9,16,958	23.06%	2,11,451	52,863	52,86,263
11	Gondiya	10,96,577	11,63,222	20.76%	2,41,485	60,371	60,37,122
12	Hingoli	9,98,612	11,18,022	31.50%	3,52,177	88,044	88,04,423
13	Jalgaon	28,87,206	32,31,982	21.73%	7,02,310	1,75,577	1,75,57,742
14	Jalna	15,81,617	15,37,811	33.13%	5,09,477	1,27,369	1,27,36,920
15	Kolhapur	26,45,992	31,56,467	13.97%	4,40,958	1,10,240	1,10,23,961
16	Latur	18,29,216	20,00,867	20.17%	4,03,575	1,00,894	1,00,89,372
17	Nagpur	14,74,811	16,71,794	11.26%	1,88,244	47,061	47,06,100
18	Nanded	24,47,394	26,83,724	34.48%	9,25,348	2,31,337	2,31,33,701
19	Nandurbar	13,72,821	16,88,184	55.92%	9,44,032	2,36,008	2,36,00,812
20	Nashik	35,09,814	37,26,266	29.33%	10,92,914	2,73,228	2,73,22,845
21	Osmanabad	13,76,519	13,55,928	18.99%	2,57,491	64,373	64,37,268
22	Palghar		19,14,751			0	0
23	Parbhani	12,66,280	15,46,500	27.84%	4,30,546	1,07,636	1,07,63,640
24	Pune	36,78,226	43,35,754	8.03%	3,48,161	87,040	87,04,026
25	Raigarh	16,64,005	22,42,372	18.39%	4,12,372	1,03,093	1,03,09,305
26	Ratnagiri	13,51,346	15,66,749	21.38%	3,34,971	83,743	83,74,273
27	Sangli	21,02,786	24,54,042	12.95%	3,17,798	79,450	79,44,961
28	Satara	24,33,363	27,13,380	11.39%	3,09,054	77,263	77,26,350
29	Sindhudurg	7,42,645	7,47,275	17.52%	1,30,923	32,731	32,73,065
30	Solapur	29,18,665	30,72,504	15.92%	4,89,143	1,22,286	1,22,28,566
31	Thane	25,45,470	13,14,458	50.10%	6,58,543	1,64,636	1,64,63,586
32	Wardha	8,77,474	9,94,696	9.38%	93,302	23,326	23,32,562
33	Washim	9,85,747	10,63,106	25.01%	2,65,883	66,471	66,47,070
34	Yavatmal	21,74,195	21,84,409	27.32%	5,96,781	1,49,195	1,49,19,513
MAHARASHTRA		6,15,56,074	6,86,33,797		1,44,45,032	36,11,258	36,11,25,802

परिशिष्ट-२

अ. क्र.	वंचिततेचे निकष	वंचित अवस्थेतून बाहेर पडण्यासाठी करावयाच्या बाबी	आवश्यक सोयी सुविधा	मुख्य जबाबदार विभाग	मदतीकरिता घटकवार जबाबदार विभाग		
					सा. न्या.	आ. वि.वि	इमा. बक.
१.	आरोग्य (भारांश १/३)						
१.१	जर ० ते ५९ महिने वयोगटातील कोणतेही मूल, किंवा १५ ते ४९ वर्षे वयोगटातील महिला, किंवा १५ ते ५४ वर्षे वयोगटातील पुरुष - ज्यांच्यासाठी पोषणविषयक माहिती उपलब्ध आहे असी कोणतीही व्यक्ती कुपोषित असेल. (भारांश १/२)	१. वारंवार सकस आहार घेणे २. आहारामध्ये विविधता असणे ३. या सर्व बाबतीत आवश्यक ज्ञान असणे	१.विविधता पूर्ण मुबलक आहार २. डेटा पॅक सह मोबाईल ३. कुकिंग गॅस ४. कुकर ५ .फ्रिज ६.आकर्षक अंगणवाडी	म व बा क वि	अजा	अज	भज
२.	शिक्षण (भारांश १/३)						
२.१	दहा वर्षे किंवा त्याहून अधिक वयाच्या घरातील एकाही सदस्याने सहा वर्षे शालेय शिक्षण पूर्ण केलेले नाही. (भारांश १/२)	प्रौढ साक्षरता	ऑनलाईन असल्यास डेटापॅक सह मोबाईल	शालेय शिक्षण	अजा	अज	भज
२.२	शालेय वयाचा कोणताही मूल ज्या वयात तो/ती आठवी वर्ग पूर्ण करेल त्या वयापर्यंत शाळेत जात नाही. (भारांश १/२)	१. नियमित उपस्थिती २. आकर्षक शाळा ३. उत्तम शिक्षणाची गुणवत्ता	१. पालकाने पुरवावयाचे शैक्षणिक साहित्य २. डेटा पॅकसह मोबाईल ३.आकर्षक शाळा	शालेय शिक्षण	अजा	अज	भज
३.	राहणीमान (भारांश १/३)	सोय सुविधांचे स्वामीत्व वाढवणे	उत्पन्न वाढीसाठी मत्ता निर्मिती	१. कृषी २. पशुसंवर्धन ३. मत्स्य पालन	अजा	अज	भज